

PROF. DR. BEKİR SITKI BAYKAL

1908-1987

Doç. Dr. MAHMUT H. ŞAKİROĞLU

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin emekli öğretim üyesi, müstesna insan, eğitimci, dost, koruyucu, yetiştirici, yönetici ve hepsinden üstünü, fevkâlâde vasıflı bir aile reisi olan Bekir Sıtkı Baykal, kısa süren bir rahatsızlıktan sonra Temmuz 1987'de aramızdan ayrıldı. Çok az sayıda fâniye nasib olabilecek bir düzenli hayat içersinde, her saatini kendisinden çok ailesine, öğrencilerine, çevresine ayıran sayın hocamın son 18 senesinde beraber olmak mutluluğunu yaşadım. Saygılı kişiliğini ilk tanıdığım andan başlayıp, son günlerine kadar yakından tanıdığım Baykal'ı tarif etmeğe kendimi yetkili göremem. Zira çok daha önceden yarattığı müstesna hâle ile göz kamaştırıcı bir çevre yaratmış ve üniversite muhitinde olduğu kadar dost çevresinde de belirli bir isim bırakmıştı. Onun bu vasıflarını çok dar bir çerçeve içinde anlatmak mümkün değildir. Bununla beraber eserlerini bir araya getirmek kaçınılmaz bir vazifedir. Bunun getirdiği mecburiyetin yükü altında fazla ezilmeden, üzerime düşeni yapmak istedim. Eserleri bir araya getirme ve bilim dünyasında yapılmış araştırmaları mümkün mertebe görüp derleme çalışmalarım, bana kazandırdıkları yanında, saygı duyduğum ilim adamları, çalışkan kişilerin de değişik çehrelerini bir arada görmek, benim kadar çeşitli araştırmacıların da işine yaradı. Şimdi duygusallıktan uzak olarak bu satırları yazmak istedim. Uzun zamandan beri kendisi ile teşrik-i mesâi etmiş bulunan muhterem Ord. Prof. Aydın Sayılı'nın da bana yaptığı teşvik de büyük rol oynadı.

Bekir Sıtkı Baykal, Cumhuriyetimiz için Avrupa'da yetiştirilen ilk ilim adamları arasındadır. Trabzon Lisesi'nde yatılı okuduğu sıralarda imtihanları öğrendiği zaman ilk arzusunun Fransa olduğunu söylerdi. Uzun yüzyıllardan beri ilişki içinde bulunduğumuz bu ülkenin aydın çevrelerde yarattığı tesir tartışılmaz. Böyle bir havaya kendisini kaptıran genç Bekir Sıtkı, rastlantı sonucu kendisini Almanya'da buldu. Fakat Fransa'ya olan sempatisi sayesinde bu ülkenin dilini ilerki yıllarda öğrendi ve eserlerini de yakından izledi. Almanya'da bulunduğu sıralarda Birinci Dünya Savaşı'nın sıkıntılarını atlatan Almanya, yeni bunalımlardan da kurtulamamıştı. Bununla beraber kültür seviyesinin çok üstte oluşu sayesinde gene de ilim

dünyasında söz sahibi idi. 1928 yılında Almanya seyahatine başlayan genç öğrenci için ilk iş dil öğrenmek idi. Bir yıldan biraz fazla süren bir dönemden sonra esas çalışmalarına başladı. O sıralarda hükümetimizin yolladığı öğrenci harçlığı Fransız frangı üzerinden ödendiği için, Bekir Sıtkı'nın eline geçen para her ay çoğalmakta idi. Devamlı olarak değer yitiren Alman markı ile sürekli tasarruf yaptığını ve bazı aylar Fransa'ya geçtiğini anlatırdı. Bu tarihten ellibir sene sonra ben üniversite hesabına İtalya'da bulunduğum zaman, hükümetimizin verdiği paranın üçte ikisini yatak parası olarak öderdim. Aradaki farkı kendisi ile konuştuğum zaman önce gülüşürdük ve bu bir süre sonra da hüzüne dönüşürdü. Böyle güzel bir ortamda, 1935 yılına kadar Almanya'da kalan hocam evlendi ve ilk çocuğuna sahip oldu. Tahsil sırasında değerli hocalardan ders gördüğünü anlatırdı. Dili de çok iyi öğrendi, Alman eğitim metodu ve disiplinini de benimsedi ki, ömrünün son gününe kadar bu temel ilkedan asla ayrılmadı. O sıralarda hazırladığı mezuniyet tezi Bağdat Demiryolları üzerine idi. Alman siyasetinin Orta Doğu'daki bir uzantısı olan bu konu üzerinde hazırladığı tezin de basılması, bu alandaki çalışmalarını hızlandırdı.

1935 senesinde memleketine dönen genç üniversite mezunu Bekir Sıtkı'yı yeni görevler bekliyordu. Almanya'da öğrendiklerini yeni bir devletin kültür gelişmesinde uygulayacaktı. Adeta tarihî bir misyonun içinde kendisini buldu. Büyük değişiklikler ve atılımlar ülke içinde yapılmış, fakat en mühimi, geniş bir kitleye yaydırma sırası gelmişti. Bunlar arasında üniversitelere büyük bir görev düşmekte idi. Statik bir yapıya sahip bulunan İstanbul Darülfünunu böyle bir görevi üstlenemeyince tasfiye edilme olayı ile karşılaştı. İsim bile değiştirildi üniversite getirildi ve genç Cumhuriyetimizin merkezinde dinamik bir kültür merkezi kuruluşu çalışmaları başlatıldı. Ankara Üniversitesi'nin temelleri ilk yıllarda atıldı. Hukuk Mektebi adı verilen yeni merkez memleketin çok ihtiyaç duyduğu hâkim ve savcı açığını kapatma yanında avukat da yetiştirdi. Fakat kısa zaman sonra bir fakülte havası verilmesi fikri hız kazandı. İhtiyaçlar bu kadar değildi. Ayrıca çağdaş ilim ve çalışma metotlarının da ülkeye kazandırılması zamanı gelmişti. Bütün bu yüklü programın kısa zaman içinde gerçekleşmesi elbette zordu.

Devletimizin kurtarıcısı ve kurucusu Atatürk, kültür konularına ağırlık veren, ülke kalkınmasında kültürün temel olacağını benimseyen çabalar içinde idi. 1930 yılında ülkeyi saran büyük buhran, dünya ekonomik konjüktörünün bir uzantısı idi. Dünyayı saran büyük iktisadî kriz İkinci Dünya Savaşı'nın kara bulutlarını evrene sermişti. Ülkemiz, Atatürk'ün karizmatik kişiliği sayesinde bu büyük bunalımı az bir zararla kapattı. Üç

ay süren bir muhalefet partisi denemesi üzerine, böyle bir zamanın erken olduğuna tanık olan Atatürk, ülkede kültürün yaygınlığı için Halkevlerinin kurulmasına teşebbüs etmiş ve tarihi fonksiyonunu tamamlayan Türk Ocağı'nın faaliyetini durdurtmuştu.¹ Yeni bir teşkilat kurulması aşamasında “Dil” konularının değişik bir açıdan incelenmesi için Türk Dili Tedkik Cemiyeti, “Tarih” konularının da akademi havası dışında araştırılması için “Türk Tarihi Araştırma Cemiyeti”ni kurdu,² çalışmalara bizzat başkanlık etti. Kısa zaman içinde artan genç nüfusun eğitim ve öğretim ihtiyacının karşılanması için, ayrıca cumhuriyetin ilk yıllarından beri Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin³ döndükleri zaman mütenasip bir yer bulmaları lâzım geliyordu. 1933 yılında açılan Ziraat Enstitüsü de ülkemizin tarımı için olduğu kadar hayvancılığı için de faydalı olacaktı. Bununla beraber gerçek bir fakülte olarak şimdiki adı Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi olan müessese meydana getirildi. Hazırlıkların ilk aşamasında bunun adı Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesi idi. O kadar benimsenmiş idi ki ilk devirlerde levhası, resmi yazışma antetleri, gazetelere verilen haberler böyle idi. Fakat kanun tartışmaları sırasında Meclis'deki bütün yazışmalar son kullanılan şekilde yapıldı. Aradan geçen elli küsur seneye rağmen, fakültenin adı bir hatıra olarak devam ettirildi.

Genç Bekir Sıktı, fakülteye geliş günlerinde henüz otuz yaşında bile değildi. Kendisine açılmakta olan fakülteyi haber verdikleri zaman, ilk dekan Ali Muzaffer ile üzerindeki seyahat elbisesi ile görüştüğünü, fakültenin ilk profesörü olarak İstanbul Üniversitesi'nden naklen gelen Şevket Aziz ile aynı rahatlıkla görüştüğünü kendisine has gülüşü ile anlatırdı. Bunu 1978 yılı Temmuz ayında, yasa gereği, yaş haddinden emekliye ayrılışı vesilesiyle, aynı yılın kış mevsiminde adına düzenlenen toplantıda da açıklamıştı. 1986 yılı Ocak ayında, Fakültenin 50. yılı Türk Ocağı binası olarak tanınan şimdiki Devlet Güzel Sanatlar Müzesi salonunda kutlandığı zaman, son hâtıralarını ve misafirler ile beraber katılanların anlattıklarını dinlemiştim. Cemal Arif Alagöz ile birlikte üçümüzün çektiği fotoğraf, ne yazık ki biraz titrek olduğu için

¹ M. H. Şakiroğlu, “Atatürk döneminde kültür çalışmaları” *Türk Dili* I/407 (Kasım 1985), s. 291-301.

² M. Şakiroğlu “Memleketimizde toplu tarih çalışmaları III”, *Tarih ve Toplum* 40 (Nisan 1987), s. 241-246.

³ Bunların nerelere gönderildikleri ve ne gibi öğretim gördükleri hakkında Maarif Vekâleti [şimdiki adı ile Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı] tarafından neşredilen ihaiyat [şimdiki terimi istatistik] mecmualarında ve ayrıca resmi dergide ve tebliğler mecmuasında bilgi bulunmaktadır.

neşredilemez. Özel arşivimin en kıymetli hatıraları arasında yerini almış bulunmaktadır. Soyadı kanunu çıktığı zaman da, fakültede bulunan bir grup arkadaşı ile birlikte Türklerin anayurdundan adlar benimsendi. Memleket ve aile ismi seçenlere karşılık, Baykal adını alan hocam, bunu hep kullandı.

Sayın Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, Üniversiteye intisap ettikten kısa bir süre sonra, akademik çalışma için kaçınılmaz olan tezlerini hazırladı. En çok merak duyduğu alan Yakınçağlar idi. Avrupa'da hazırladığı tezinden sonra Doçentlik çalışmalarına başladı ki, İstanbul'daki Hâriciye Arşivi'nde bulunan Birinci Meşrutiyet dönemine ait belgeler en sıcak ilişkiler kurduğu malzeme idi. Bu çalışmaları sırasında Cemal İ. Tukin ile olan dostluğu da her geçen gün artan bir hızla devam etti. İkisi de Almanya'da tahsil gördükleri içi, Ankara'da da aldıkları yöntemleri tatbik etmeğe başladılar. Cemal Tukin, Girit adasının elimizden çıkışına dair bir yığın dosya ile karşılaştığı için bu konuyu derinleştirdi. Almanya'da bulunduğu sıralarda Rönesans ile Boğazlar Meselesi üzerinde çalışmalarım yoğunlaştıran Tukin, bir Yeniçağ dönemi tarihçisi olarak 1940 yılına kadar Ankara'da kaldı ve bu tarihte Enver Ziya Karal ile becayiş yaparak İstanbul Üniversitesi'ne geçti, alanını da Yakınçağlara kaydırды. Yıllar sonra bu iki yakın dostun ihtisas alanlarından geçmek bana da nâsib oldu. Lise sıralarında arzum Eskiçağ üzerinde çalışmak idi. Üniversiteye girdiğim yıl ise süratle Ortaçağ dönemine kaydım. Maksadım İtalyan kaynaklarının yarattığı etki ile Sicilya'daki İslâm devri tarihi ve ayrıca Yunanca öğrenip Bizans tarihi üzerinde ihtisas yapmaktı. İlk sınavıma da Ortaçağ kürsüsünde girmiştim. Rastlantılar sonucu kendimi Sonçağ tarihi kürsüsünde buldum. Dolu olan diğer kürsülere nazaran akademik çalışmamın daha süratli olacağı alâkasız kişilerce telkin edildi. Çalışmalarımı hızla sürdürdüm ve C. Tukin yönetimi altında ayânlık konusu üzerinde bir mezuniyet tezi hazırladım. Akademik dünyaya girmek için girişimim Cevat Eren tarafından yapılan telkinler sonucu engellendiği için, Sonçağ kürsüsüne girmedim. Çalışmalarına aynı hız ile devam ettiğim için, rastlantılar beni Bekir Sıtkı Baykal karşısına çıkardı. Bir Sonçağ mezunu olmakla beraber, Yeniçağ tarihi üzerinde senelerden beri çalışan sayın Baykal, Tukin'in olumlu davranışlarının az olduğunu bildiği için, üniversiteye girişimde büyük destek oldu. Sonradan yapılmak istenen menfi telkinlere kapılmayıp, üniversite çalışmalarımı ve doktoramı destekledi. Bu iki aziz dost arasındaki bu değişik yaklaşımların bende bıraktığı izlenimler, olumlu yönleriyle gelişmektedir. İhtisas alanlarından kayıp değişik dönemlere geçen kişilerle yakından çalışma fırsatı bulan bir akademisyen olarak bu bende tatlı bir hâtıra kalmıştır.

Fakülteye girişinden sonra çalışmalarını hızlandıran Bekir Sıtkı Baykal, 1943 yılında Türk Tarih Kurumu'na üye seçildi ve iki yıl sonra da hak ettiği profesörlük ünvanına sahip oldu. Ali Muzaffer Göker'in ayrılmasından sonra da kürsü başkanlığına geçti. Buranın güçlü bir eğitim ve araştırma yeri olmasındaki çalışmaları hep olumlu sonuç verdi. Kendisinden başka ikişer profesör, doçent ve asistandan müteşekkil kadroyu faal tutup ilim dünyasına geçmelerini sağladı. 1946 yılında kabul edilen 4936 sayılı kanun üniversitelere çeşitli haklar getirdi ve muhtariyet büyük ölçüde sağlandı. Ondört sene sonraki 114 ve 115 sayılı olanlar ise, kurullara büyük ölçüde yetkiler verdiği için bazı bunalımlar patlak verdi. 1973 yılında kabul edilen 1750 sayılı olanı ise hiç tatminkâr olmadığı için ayrıca maddelerinin çoğu Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildiğinden, uygulanamaz bir şekle dönüştü. Kanunları arka arkaya sıralamam belki buhran sayacağım zannını ortaya çıkarabilir. Halbuki üniversitelere sağlanan yönetim hürriyeti yanında maddî imkânlar da fevkalâde idi. Getirilen değişiklikler içinde öğretim üyeleri çağdaş olanakların sınırlarını zorlamakta ve iyileştirme çabasında idiler. Para durumu ise her geçen gün kötüleşti. Bunun evresini Bekir Sıtkı Baykal'dan öğrenmiştim. Ankara'da kiralık bir eve yerleşti, mazbut bir aile reisi olarak sivrildi ve altı çocuk yanında, torun, evlatlık ve en sonunda her kula kısmet olmayacak bir imtiyaza, torun çocuğu görme mutluluğuna erişti. Kendisine Ankara'da nasıl geçindiğini ve aldığı maaşın yeterli olup olmadığını defalarca sormuştum. Verdiği rakamları günümüz ile karşılaştırdığımız zaman hep gülüşürdük. Gene de bereketli bir para aldığını söylerdi. Kısa zamanda ev sahibi ve uzun sayılacak bir süreden sonra da yazlık sahibi olmuştu. Kalabalık ailesi için her hafta semt pazarlarını ailesi ile birlikte izler, ucuz mal sağlama işini garantiye alırdı. Akademik çalışmalarına 1969 yılı Şubat ayında başlamıştım, iki sene sonra gelen değişiklikler ve 1973 yılında patlak veren petrol şoku, fiyatları anormal ölçüde arttırması yanında, sosyal yaşamda da değişiklikler yarattı, ayrıca bilimsel çalışmaları bile etkisi altına aldı. Böylece kırk küsur senelik bir dönemin canlı tanığı olan hocamla evvelki evreleri karşılaştırdık ve ayrıca ilmî çalışmaların düzeyi üzerinde de tartıştık.

Bekir S. Baykal'ın ilmî çalışmalara başladığı sıralarda ülkemizde tarih çalışmalarına yeni bir yön veriliyor, dergiler ve kitaplar yeni tezlerin ışığı altında yazılıyordu. Hocam ikisine de iltifat etmedi. Edindiği ilmî metodları uyguladı, aldığı ve topladığı notları da ilmî hüviyet altında neşretti. Bununla beraber tezlere karşı değildi. Yeni türetilen sözcüklere sempati gösterir, tutunanları saptayarak kullanmak isterdi. Her biri üzerinde de titizlik gösterirdi. Tarih tezi üzerinde de polemik yapmaz, medeniyetlerin tek bir kaynaktan çıktığı görüşünün Avrupa'da yaygınlığını an!atırdı.

1940 yılına girildiği zaman ülkemizde ansiklopedi devri başlatıldı. İstanbul'da *İslâm Ansiklopedisi*'nin neşri için Edebiyat Fakültesi göreve çağrılırken, ulusal ansiklopedinin⁴ Ankara'da hazırlanması uygun görüldü. Ekim 1943 da neşrine başlanan ansiklopedi için üzerine düşen görevlerden kaçmayan Baykal, epey sayıda makale kaleme almaktan başka, redaktör olarak da gelen yazıların büyük bir kısmını gözden geçirdi. Hoş rastlantımız burada da kendisini gösterdi ve ilk ciltlerine yazı ve emek veren hocamdan sonra, son ciltlerine madde verme fırsatı bana da düştü. Böylece sessiz bir görev değişikliğini gerçekleştirmiş olduk. Çok kıt koşullar altında çalışan ansiklopedi bürosundan aldığı paranın bazı aylar maaşına yakın olduğunu söyleyen hocama Fakülte⁵ ile ansiklopedinin ilk yılları yanında Ankara'nın geçirdiği şehirleşme evrelerini de anlattırırdım. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okutulan şehircilik derslerine ait bazı notları ve eserleri de dilimize kazandırmıştı. En önemli çalışması olarak da "Tercüme" faaliyetine katılmasını gösterebilirim. Ansiklopedi ile birlikte 1940 yılından itibaren dünya edebiyatı ve fikir dünyasından yapılması istenen tercüme için özel bir büro kuruldu ve eserler bir biri ardı çıkmaya başladı.⁶ Çok iyi Almanca bilen B. S. Baykal, bu dilden dilimize Droysen, Burckhardt, Ranke, Momsen gibi büyük tarihçilerin satırlarını tanıttı. Eserleri dilimize kazandırma yanında, onların tarihçilik alanına getirdikleri yenilikleri ince bir eleştiri süzgecinden geçirdikten sonra neşrederdi. Yarım kalan bir çalışması da İorga tarihidir. Çağımızın bu çok ünlü romanyalı tarihçisinin eserini pek beğenen Baykal, onun Osmanlı Devleti üzerine yazdığı tarihi

⁴ Bu eserin ilk ciltleri İnönü Ansiklopedisi adı altında bastırıldı. 1950 yılı 14 Mayıs günü yapılan seçimler sonunda iktidarı kaybeden devrin cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün adı ansiklopediden silindi ve ansiklopedinin adı *Türk Ansiklopedisi* olarak değiştirildi. Çok uzaması sert eleştirilere yol açtı. Hazırlanması, düzeni, yazarların tutumu, madde seçimi her dönemde polemik konusu oldu. Neyse ki 1984 yılında 33 cilt halinde sonuna gelindi. Bir zeyil hazırlansın yoksa ikinci baskı mı yapılsın tarzındaki tartışmalar son üç yıldan beri bir sonuca ulaşamadı.

⁵ Ankara Üniversitesi'nin kuruluş evresi ve ayrıca fakültelerin meydana geliş sırası için: A(yşe) Afet İnan, "Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin kuruluş hazırlıkları ve açılışı 9 Ocak 1936" *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı*, Ankara 1974, s. 9-52. Şevket Aziz Kansu, "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin açılışı ile ilgili bir anı", *aynı cilt*, s. 53-55.

⁶ Çeviri konusu bilim dünyasında özel bir yer tutar. Fikir eserlerinin tek bir çevrede kalmayıp daha geniş bir alana yayılması, edebiyat tarihi araştırmacıları kadar, siyasi tarih araştırmacılarını da ilgilendirir. Yaratıcılık gücüne itici bir hız veren bu çalışma, Tanzimat döneminden beri ülkemizde tartışılır. Detayına inmeden iki kıymetli bibliyografyayı gösteriyorum, *Türk Dili*, 38/322 (Temmuz 1978), *Çeviri sorunları özel sayısı*'dir. Ahmet Cemal "Cumhuriyet'ten günümüze çeviri üzerine yazılar kaynakçası" *Dün ve Bugün çeviri. Kitap 2* (1985), s. 191-228.

dilimize çevirmeğe koyuldu. Fakat o sıralarda daha başka kişiler ortaya çıkınca, son cildi Baykal'ın üzerinde kaldı ve verilen süre içinde Türk Tarih Kurumu'na teslim etti. Fakat Kurum eserin tamamı gelsin diye bekleyince eser tamamlanmadı, bunun üzerine hocam da Ankara Üniversitesi Rektörlüğü adına bastırttı.⁷ Bu, büyük tarihçinin dilimizdeki tek eseridir. Üzerlerine bir yığın iş alan, hattâ avans parayı da alıp, sonra hiç bir iş becermeyen bozguncu kötü tiplere karşılık, üzerine az iş alıp mutlaka yerine getiren Baykal'ın bir isteği de Zinkeisen'in Osmanlı Tarihi'ni dilimize kazandırmaktı. Ne var ki, o sıralarda Türk Tarih Kurumu başkanı olan Şemseddin Günaltay büyük ölçüde şark kaynaklarına yönelik olduğu için, bu istek yerine gelmedi ve geleceğini de hiç zannetmiyorum. Hiç kimse bugün bu yedi ciltlik eseri çevirmeğe kalkışamaz. Çok okunan Hammer tarihi bile yeniyazı ile neşredilirken patlak veren fiyasko, yüz kızartıcıdır. Günümüz insanının şimdi kısa bilgiler istediğini 1974 yılında gerçekleştirilen Felsefe Kurumu Semineri'nde söyledi ve 1977 yılında neşredilen zabıtlarda da açıkça yazdı. Bir çağ değişimini yakından gören Bekir Sıtkı Baykal'ın müşahadeleri, gelecek nesil için bir kaynak niteliğindedir.

Sayın Hocam, tarihçilik alanında, metin neşri üzerinde çok dururdu. Tarihçiliğimizin en güçsüz ve eksik yönlerinden sayılan bu alanında, Türk Tarih Kurumu için bir dizi çalışmaya girişti ve üzerine aldığı her işi bitirdi. Bir süre de Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde düzenleme görevi verildi. Bunu da yerine getirmekten başka, neşrini arzu ettiği metinlerle belgeleri ilim âlemine sundu ki, ismini tarihçiler arasında perçinledi. Patrona Halil isyanı üzerinde çok çalışın ve kıymetli eserler toplayan Baykal'ın çalışmalarını tamamlayan kişi olarak sayın Prof. Dr. Münir Aktepe'yi gösterebiliriz. Yakın zamanlarda başka çalışmalara da konu olan XVIII'inci asır meseleleri, tarihçilik alanında en az ele alınan devirlerdir. Bekir Sıtkı Baykal ise belirli boşlukları doldurmuş ve yol göstermiştir.

Yönetim sorumluluklarından kaçınmayan Bekir S. Baykal, fakültede ilk görev aldığı yıllarda, şimdi sekreterlik makamına eş olan, müdürlükten

⁷ Bu çevirinin kapağının bir neşri, Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Nicalae Iorga, a Romanian historian of the Ottoman Empire*, Bucharest 1972, s. 68-68 arasındaki resimlerden 6'ncisidir. Türk Tarih Kurumu'na teslim edilip de neşredilmeyen ciltler (çev/77) de bulunmaktadır. Bekir Sıtkı Baykal'ın asistanı olduğumu duyanların bana ilk sorusu diğer ciltlerin akibeti idi. O zamanlar sözlü olarak yaydığım gerçeği şimdi yazma fırsatı ele geçirdiğim için görevimi yerine getirmiş bulunuyorum. İstanbul'da bir gazeteye bağlı neşriyat şirketi de birkaç yıl önce Iorga tarihinin tam tercümesi için yaptığı girişimden bir sonuç alamadı.

başlayarak en üst düzeylere kadar çıktı. O sıralarda fakültede yatılı öğrenciler de bulunduğu için, sorumluluklar daha ağır idi. Bazı bekâr öğretim üyeleri de kendilerine yatacak yer ayrılmasını isterler, devamlı olarak yöneticilere başvurular yaparlardı. Daha sonraları yönetim kurullarına defalarca seçilen Baykal, 1951 yılında da dekanlık için aday oldu ve seçildi. Bir dönemden sonra istekte bulunmadı. Türk Tarih Kurumu içinde de devamlı yönetim kuruluna seçildi ve değişik görevler üstlendi. 1982 yılında Enver Ziya Karal kurum başkanı olduğu sırada öldüğü zaman 1983 yılı ilkbaharında yapılan son demokratik başkan seçimine kadar, astbaşkan olarak kurum işlerini yürüttü. Yayın işlerine de çok önem verirdi. Fakültenin bir dergi çıkarmasını arzu ettiği zaman önce bir Yıllık Araştırma dergisinin çıkarılmasını sağlamış, makale de vermişti. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi'nin ilk sayısından itibaren büyük emek vermiş, *Tarih Araştırmaları Dergisi*'nin de düzenli çıkması için idarî konuları takipten çekinmemiştir. Türk Tarih Kurumu için de yazı istendiği zaman hemen hazırlar, teklif edilen eserlerin basılması için kendisine yollanan dosyaları büyük bir titizlikle okur, ilmî düzeyleri yanında dil özelliklerine de ehemmiyet verirdi. 1960 yılında Erzurum'daki Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü için teklif geldiği zaman geri çevirmedi. İki yıl kadar bu makamda kaldı. Tarih bölümünü güçlendirmek, Anadolu tarihi çalışmaları için ısrarla üzerinde durduğu önerileri, diğer fakültelerin isteksiz davranışları sonucu akım kaldı. Bilhassa Kafkas dilleri ile greko-romen tarihi için klâsik dilleri ve ayrıca şimdi ölü sayılan dilleri üzerine çalışmalar için gençlerin yetiştirilmesini isterdi. Bu arzusunu ne esas ne de tâli fakültede gerçekleştirdi. 27 Mayıs 1960 tarihli harekâtı gerçekleştirenler, bir meclis toplanması için yaptıkları girişimler sonunda Temsilciler Meclisi adlı bir meclis meydana getirdiler. Üniversite adına seçilen Baykal'ın ömründeki tek siyasi faaliyeti budur.

Senelerce Ankara Üniversitesi'nin değişik fakültelerinde o zaman adı Devrim Tarihi, şimdi İnkılâp Tarihi denilen dersleri okuttu. Bunlar arasında en uzununu Ziraat ve Veteriner fakültelerinde verdikleridir. Derslerinde son derece titiz olduğu gibi, sınavlarda da çetin sorular sorardı. 1978 yılında emekli olduğu tarihte bile sorduğu sorularda olsun cevaplarda olsun en ufak bir taviz vermedi ve tatmin edici cevap alamayınca geçmez not vermekten geri durmadı. Aynı yılın ilkbaharında, doçentlik sınavı için başvuru yapan adayı, yapılan bütün telkinlere karşılık dil sınavında başarısız saymaktan geri durmaması, ilmî konulardaki hassasiyetine delildir. Katıldığı sayısız kollokyum ve doktora komisyonlarında kelimenin tek anlamıyla kılı kırk yarar taviz vermez, aynı ciddiyeti eserlerinde de gösterirdi.

Kendisine rahmet dilediğim sayın Bekir Sıtkı Baykal'ı, çok az akademisyene nasib olan düzenli ve ciddi çalışma sembolü olarak gördüm ve bana her zaman da bunu telkin etti. Her zaman hatırlanacak müstesna kişiliği ile eserlerinde ve hafızalarımızda yaşayacaktır. Ömründe tek bir kişi hakkında en ufak aleyhde bir kelime kullanmadı ve yapılmak istenenleri de geri çevirip ilmi değerler ve çalışkanlıklar üzerinde durdu. Kendisinin yanında son doktora tezi yapan kişiyim ve asistanı olarak üniversite çalışmalarına başladım. Benden “II. Osman olayı ve bunun Anadolu'daki tepkileri”ni incelememi istedi. Hâmit Zübeyr Koşay'ın müdürlüğü sırasında Ankara Etnoğrafya Müzesi'nde mahfuz bulunan Ankara Şer'iyye Sicillerini inceleyen bol notlar topladığı zaman merak etmişti. Son arzusunu yerine getirmiş bulunuyorum. Gerek C. Tukin'in gerek B. S. Baykal'ın ısrarları ile yaptığım tezler üzerinde fazla durmam nasip olmadı. Venedik ve diğer İtalyan devletleri ilişkileri üzerindeki ısrarlarıma karşılık alamayınca ancak doktora çalışmamdan sonra başlayabildim. İkisi de benden bu ilişkilerin tarihini geliştirmemi istemişlerdi. Yerine getirmek benim için kaçınılmazdır.

Eserlerin Listesi

Bu derleme çalışmasını 1973 yılında beraber hazırlamıştık. O yıl Cumhuriyetimizin 50'inci yılı vesilesiyle Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinin eserlerinin listesini istemişti. Ben de Hocam'ın eserlerinin listesini ezbere bilmekle beraber kağıda dökmüştüm. Kısa zaman zarfında bitirdiğimiz bu listeyi tarih sırasına göre değil de, kendi arzu ettiği bir düzen içinde daktilo etmiştim. Ünivesitenin derlemesi gerçekleşmedi ve ben de bibliyografya listesine de uzun zaman bakmadım. 1983 yılında Türk Tarih Kurumu, üyelerinin çalışmalarını derlemeğe girişirken, Baykal da bu listeyi düzenleyene vermiş, kendisindeki kısa notları da katmıştı. Düzenleme arzu etmediğim bir yanlış düzen içinde çıktı.⁸ Şimdi yeniden ele alıp, tarih sırasına koydum. Bu tarz düzenlemelerde tarih sırasının daha geçerli olduğu kanısındayım.

⁸ Fahri Çoker, *Türk Tarih Kurumu. Kuruluş amacı ve çalışmaları*, Ankara 1983, s. 585-590. Bir rastlantı üç kişi için hazırladığım nekroloji yazısı bu cilt içinde birbiri ardı çıktı. Sırasıyla, M. Tayyib Gökbilgin (s. 591-610), Cemal İ. Tukin (s. 611-613), Ömer Lutfi Barkan (s. 613-631). Şimdi, bunların öncesinde bulunan Bekir Sıtkı Baykal da katılmış bulunuyor. Eserleri ile tarihçiliğimizde ve yetişmemde katkıları bulunan bu kişileri bir kere daha saygı ile anıyorum.

- Das Bagdad-Bahn problem 1890-1903*; Freiburg 1935, 171 sayfa.
- XIX. asra kadar Akdeniz'de hâkimiyet davası, Ankara 1938, 32 sayfa.
Cumhuriyet Halk Partisi Konferansları, seri 1, kitap 19.
- Koca Ragıb Paşa-Büyük Friedrich, 18. asırda şark ve garp âlemine kısa bir bakış. Türkiye-Prusya münasebellerinin başlangıç ve 1765 senesine kadar inkişafı*, Ankara 1939, 18 sayfa. Cumhuriyet Halk Partisi Konferanslar serisi, kitap 5.
- "Emperyalizmin emrinde sermaye", *Çığır*, cilt 6/163 (1938), s. 110-111.
- "Kardinal Richelieu'nün siyasi vasiyetnamesi" *Çığır*, cilt 6/163 (1983), s. 34-35.
- Ter. Ernst Reuter'der, *Komün Bilgisi. Şehirciliğe Giriş*, Ankara 1940, 348 sayfa, Niyazi Çıtakoğlu ile birlikte.
- "Caesar'ın karakteri", [Caesar's karakter], *Tercüme* 1/10 (1941), s. 303-317 [esas metin ile beraber].
- "Lehistan'ın ilk taksimi ve Osmanlı Devletinin bu işle alâkası", *A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi I. (1941-41)*, s. 145-156 [Derginin basılış tarihi 1944 görülüyor].
- "1877 harbi ve bununla ilgili meseleler hakkında bazı vesikalar" *Tarih Vesikaları*, 1/3 (1941), s. 226-231, 2/7 (1942), s. 56-62, 2/8 (1942), s. 140-152.
- "Fatih ve Bizans'ın son kayser'i", *Ülkü*, (Temmuz 1942), s. 6-9.
- "Atatürk ve Halk", *Ülkü*, 28 (Teşrin 1942), s. 4-5.
- "Hammer-Purgstall. Josef Feiherr von Hammer'in hatıratı", *AÜ Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1/1 (Sontesrin-İkincikânun 1942), s. 128-131.
- Tan. "Enver Ziya Karal, III. Selim'in Hattühümayunları", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1/3 (Mart-Nisan 1943), s. 118-120.
- "Bismarck'ın Osmanlı İmparatorluğu'nu taksim fikri", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 1/5 (Temmuz 1943), s. 3-12. Almancası: "Bismarcks Gedanke einer Aufteilung des Osmanischen Reiches", *aynı dergi ve sayı*, s. 13-19.
- Ter. "E. Reuter, Şehirlerimizin gelişme problemleri", *aynı dergi*, s. 149-163.
- "Üçüncü Türk Tarih Kongresi", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2/2 (Şubat 1944), s. 353-354.
- Ter. "G. Ritter Tarih ve hayat", *aynı dergi ve sayı*, s. 251-263.
- "İstanbul'da Barbaros heykeli", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2/4 (1944), s. 663-664.

22.XII.1978 günü, emekliye ayrılması vesilesiyle, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde adına düzenlenen kokteylde, son yetiştirdiği asistan ve doktora öğrencileri ile beraber; sağında Dr. [şimdi Doç. Dr.] Mahmut Şakiroğlu, solunda Doç. Dr. Özer Ergenç.

- “Lord Salisbury’nin İstanbul’da fevkalâde murahhaslığı”, *aynı dergi ve sayı*, s. 499-517.
- “Lord Salisbury’nin Osmanlı İmparatorluğu’nu taksim plânı” *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2/5 (1944), s. 773-782.
- “Tarih Enstitüsünün Batı-Anadolu gezisi”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 3/1 (1944), s. 117.
- “Doksanüç harbi arifesinde Osmanlı Devleti ile büyük devletler arasındaki münasebetler”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 3/2 (Ocak-Şubat 1945), s. 183-192.
- Tan. “Şinasi Altundağ, Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 3/5 (1945), s. 568-570.
- Tan. “Selahattin Tansel, Türk kaynaklarına göre Osmanlı-Leh münasebetleri”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 4/1, s. 11.
- Tan. “Cevat Dursunoğlu, Milli Mücadelede Ezurum” *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 5/4 (1947), s. 457-459.
- “Şark buhranı ve Sabah gazetesi”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 6/4 (1948), s. 219-258.
- Tan. “Roger Bigelow Merriman, Suleiman the Magnificent”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 6/3 (Mart-Nisan 1946), s. 359-361.
- “93 Harbi esnasında muhtelif tavassut ve sulh sayıya ve teşebbüsleri”, *Bellekten*, 5/19 (1941), s. 351-395.
- “Namık Kemal’e göre Avrupa ve biz”, *Namık Kemal*, İstanbul 1942, s. 189-218.
- “93 Meşrutiyeti”, *Bellekten*, 6/21-22 (1942), 45-83.
- Ter. “Ranke, Osmanlı Devletinin kuvvetlerinin esasları”, *Tercüme*, 3/14 (19 Temmuz 1942), s. 122-128.
- Ter. Leopold von Ranke, *Büyük Devletler (Die grossen Mächte)*, Ankara 1944, 34-68 sayfa. TC Millî Eğitim Bakanlığı, Dünya Klâsiklerinden Tercümeler Dizisi. Alman Klâsikleri 14.
- Ter. John Güstav Droysen, *Büyük İskender (Geschichte Alexanders der Grossen)*, Ankara 1945-1949, 4 cilttir. XIII + 208, 311, 272, 209. Alman Klâsikleri 22.
- “Farabî Günü”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 8/4 (Aralık 1950), s. 417-436.
- “Lozan Barış Antlaşması”, *Ülkü*, 10/117 (1946), s. 2-4.
- “Bizde ilk milletvekili seçimi nasıl yapıldı”, *aynı dergi*, s. 14.

- Ter. N. Yorga, *Osmanlı Tarihi*, cilt 5 (1774-1912), Ankara 1948, XVI + 690 sayfa. Ankara Üniversitesi Yayınları: 16 Bilim Kitapları Serisi 7.
- “Mithat Paşanın gizli bir siyasi teşebbüsü”, *III. Türk Tarih Kongresi. Ankara 15-20 Kasım 1943*, Ankara 1948, s. 470-478.
- “Patrona Halil ayaklanması ile ilgili kaynaklar hakkında”, *IV. Türk Tarih Kongresi, Ankara 10-14 Kasım 1948*, Ankara 1952, s. 177-182.
- Tan. “Edige Krimal, De national Kampf der Krimtürken (1917-1918)”, *Bellelen*, 14/62 (1952), s. 299-309.
- Tan. “Fr. Babinger, Fatih ve İtalya”, *Fatih ve İstanbul*, I/1, s. 143-147.
- Ter. “Franz Babinger, Fatih Sultan Mehmet ve İtalya”, *Bellelen*, 17/65 (1953), s. 41-82.
- Tan. “Eremya Çalebi Kömürcüyan (çev. H. Andreasyan), İstanbul Tarihi. XVIII. asırda İstanbul”. *Tarih Vesikaları*, 11 (16), s. 175-176.
- “Fatih Sultan Mehmed’in muhiti ve şahsiyeti üzerinde bir deneme” *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 14/3-4 (Eylül-Aralık 1956), s. 69-82.
- Uzun Hasan’ın Osmanlılara karşı kati mücadeleye hazırlıkları ve Osmanlı-Akkoyunlu harbinin başlaması”, *Bellelen*, 21/82 (1957), s. 261-284. Almancası “Die Vorbereitungen Uzun Hasans zum Entscheidungskampf gegen die Osmanen und der Beginn des Krieges”, *aynı dergi*, s. 285-296.
- Ter. Jacob Christoph Burckhardt, *İtalya’da Rönesans Kültürü (Die Cultur der Renaissance in Italien)*, 1957, 2 cilt. XXIII + 788 sayfa Alman Klâsikleri 88.
- “Handschriftonzustand in der Bibliothek der Philosophiscen Fakultät zu Ankara” *Proceeding of the Twenty-second Congress of Orientalist Heln in Istanbul september 15th to 22nd 1951*, Leiden 1957, s. 228-232.
- “Makâmât-ı Mübâreke Meselesi ve Babîâli” *Bellelen*, 23/90 (1959), s. 241-266.
- Yay. Ali Fuat Türkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye*, 1’inci cilt 1960, X + 489 sayfa, 2’inci cilt 1957, VIII + 451 sayfa, 3’üncü cilt Ankara 1966 VIII + 235 sayfa, Türk Tarih Kurumu Yay.
- “Die frage der heilingen stätten im gelobten lande und die Hohe Profte” *Geschichte im Wissenschaft und Unterricht*, 10/7 (1959), s. 407-416.
- “Birinci Meşrutiyete dair belgeler” *Bellelen*, 24/96 (1960), s. 601-636.
- “Die Rivalität zwischen Uzun Hasan und Mehmet II. um das Kaisereich von Trapezunt”, *Traud. XXI. Mezhdunarad Kong. Vostokovedor*, tom. 2 (1963), s. 442-448.

- Yeni zamanda Avrupa tarihi. II. kitap 1. cilt, Otuz yıl Savaşları devri*, Ankara 1961, VII + 232 sayfa, Türk Tarih Kurumu Yay.
- Destarı Salih Tarihi. Patrona Halil ayaklanması hakkında bir kaynak*, Ankara 1962, 51 + 71 sayfa. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay. 117.
- “Atatürk ve tarih”, *Sümerbank*, 3/29 (Kasım 1963), s. 195-198.
- Mithat Paşa. Siyasî ve İdarî şahsiyeti*, İstanbul 1964, 96 sayfa, T.C. Ziraat Bankası yayınıdır.
- “Fatih Sultan Mehmet-Uzun Hasan rekabetinde Trabzon meselesi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2/2-3 (1964), 67-81.
- “Osmanlı İmparatorluğu'nun genel durumu 1856-1876”, *Yüzyıllık Teşkilatlı Ziraî Kredi*, Ankara 1964, s. 17-23.
- “Ayânlık müessesinin düzeni hakkında belgeler”, *Belgeler*, 1/2, s. 2 21-225.
- “Edirne'nin uğramış olduğu istilalar”, *Edirne, Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 179-195, Türk Tarih Kurumu Yay, VII/43.
- Tamamlama ve neşir. Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri*, Ankara 1968, XI + 263 sayfa Türk Tarih Kurumu Yay.
- Ter. L. von Ranke, *Büyük Devletler*, İkinci basılış, 1965 Ankara, XXXI + 65 sayfa.
- Yay. *İbretnüma. Mabeynci Fahri Bey'in hatıraları ve ilgili bazı belgeler*, Ankara 1968, XIV + 146 sayfa, Türk Tarih Kurumu Yay.
- “Zur Geschichte der Türkischen Republik”, *Association International d'Études du Sud-Est Européen*, Sofya 1969, s. 169-178.
- “Mithat Paşa hakkında yeni yayınlar ve görüşler”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4/6-7, s. 249-259.
- Ter. K. Teply, “Nemçe İmparatorlarının İstanbul'a yolladığı elçi heyetleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7/12-13 (1966), yayını 1973'dür, s. 247-263.
- “Osmanlı İmparatorluğu'nda XVII ve XVIII. yüzyıllar boyunca para düzeni ile ilgili belgeler”, *Belgeler*, 4/7-8 (1967), s. 49-77.
- “İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ve olayın Doğu Anadolu'daki tepkileri”, *Bellekten*, 33/132 (1969), s. 517-575. Ayrıca “Atatürk Konferansları”, III (1969), s. 109-120'de de çıkmıştır.
- Erzurum Kongresi ile ilgili belgeler*, Ankara 1969, 63 Sayfa, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay. 10.
- “Atatürk ve tarih”, *Bellekten*, 35/140 (Ekim 1971) s. 531-540.

- “Atatürk devrimlerinde tarih’in rolü”, *Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi*, Ankara 1972, s. 95-98. Ayrıca, *Atatürk ve Devrim*, Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yardımcı Yay. 3, s. 71-77.
- “Mütareke devrinde Mustafa Kemal Paşa’ya ait iki belge”, *Bellelen*, 37/148 (1973), s. 451-456, ek. 2 f.k.
- “Die idee eines Balkanbundes bei Abdülhamit II”, *Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı*, *The Turkish Yearbook of International Relations* 1973, s. 55-62. *Tarih Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1974, 185 sayfa. *Türk Dil Kurumu* [ikinci baskı 1981’de].
Yay: *Heyet-i Temsiliye Kararları*, Ankara 1974, XIV + 83 sayfa. Türk Tarih Kurumu Yay., 16/23.
- “Cumhuriyetimizin tarihsel anlamı (bir deneme)”, *50. Yıl Konferansları*, Ankara 1976, s. 137-145, AÜ. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay. 257.
- “Tarih bölümlerinde tarih”, *Felsefe Kurumu Seminerleri. 1. Günümüzün sorunları. 2. Türkiye’de felsefe eğitimi. 3. Türkiye’de tarih eğitimi*, Ankara 1977 s. 312-318, ekleri ve katkıları, s. 334-338, 424-425.
- Sadeleştirme ve yay. *Peçevi İbrahim Efendi, Peçevi Tarihi I*, Ankara 1981, XIX + 356 sayfa. Kültür Bakanlığı Yayınları 467, Bin Temel Eser Dizisi 81.
- Peçevi İbrahim Efendi. Peçevi Tarihi II*, Ankara 1982, XVI + 455 sayfa. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 467, 1000 Temel Eser Dizisi 82.
- “Tarih boyunca Osmanlı-Polonya ilişkileri”, *Yusuf Hikmet Bayur’a Armağan*, Ankara 1985, s. 247-255, Türk Tarih Kurumu Yay. VII/82.
- Milli Mücadele’de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, Ankara 1986, 80 + içindkiler, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi 2.
- Ansiklopedi Maddeleri:
İslâm Ansiklopedisi
- “Mustafa III (1717-1774)”, cilt 8, s. 700a-708a.
- “Ragıp Paşa. Koca Ragıp Mehmet Paşa (1699-1763)”, cilt 9, s. 594b-596b.

“Ruscuk” (tadil).

TÜRK ANSİKLOPEDİSİ için verdiklerini kendisi de tespit edememişti. İlk ciltlerinde, Almanya, Amerika gibi uzun maddelerin yanında Avrupa ve Alman kültürüne ait maddeler yazdığını söylerdi. 1969 yılında asistan olduğum zaman Girit maddesini hazırlıyordu. Son yazdığı madde “Tuğra” idi.

AYLIK ANSİKLOPEDI’de yayınlanan maddeler. Alfabe sırası ile

Âli Paşa (Mehmed Emin), cilt 1, s. 100 vd.

Anadolu-Bağdad Demiryolları, cilt 1, s. 259-261

Ayastefanos Muahedesi, cilt 1, s. 328 vd.

Balkan Harbi, cilt 2, s. 551 vd.

Berlin Muahedesi, cilt 1, s. 75 vd.

Bismarck, cilt 1, s. 76 vd.

Çerkes Hasan Vakası, cilt 1, s. 43 vd.

Fuat Paşa, cilt 1, s. 48 vd.

Hünkar İskelesi Muahedesi, cilt 1, s. 460 vd.

İstanbul’un Fethi, cilt 1, s. 13-15

Kara Mustaf Paşa (Merzifonlu), cilt 1, s. 241-243

Kırım Harbi, cilt 3, s. 881-883

Metternich, cilt 2, s. 430 vd.

Mithat Paşa, cilt 1, s. 23 vd.

Ouchy Muahedesi, cilt 1, s. 192

Paris Kongresi ve Andlaşması, cilt 2, s. 726-729

Pasarofça Muahedesi, cilt 2, s. 474 vd.

Patrona Halil Ayaklanması, cilt 4, s. 1294-1297

Reval Buluşması, cilt 2, s. 437 vd.

Sèvres Muahedesi, cilt 1, s. 122

Tunus’un Osmanlı İmparatorluğundan ayrılması, cilt 3, s. 915-917?

Yunanistan’ın İstiklâli, cilt 1, s. 353 vd.

1945-1949 yılları arasında İstanbul’da Server İskit’in neşrettiği ansiklopedidir. Aktüel olduğu kadar bilimsel maddeler de çeşitlidir.

DICTIONNAIRE D’HISTOIRE CONTEMPORAINE. *OUVRAGE PUBLIÉ SOUS LA DIRECTION D’EMÍLE LOUSSE ET JACQUES DE LAUNAY*, 1969.

adlı eserde yazılan maddelerin alfabetik listesi:

Abdulaziz, s. 18

Abdulhamid II, s. 18b-19a

Abdülmeccid, s. 19b-20a

Ahmed Muhtar (Pacha Gazi), s. 23b-24a

Ali Pacha (Mehmed Emin), s. 29

Atatürk, s. 38

Enver Pacha, s. 150a-151a

Fuad Pacha, s. 163

Inonu, Ismet, s. 231b-232a

Mahmud II, s. 299

Mehmed V Rechad, s. 316

Mehmed VI., Vahdeddin, s. 316.-317a

Midhat Pacha, s. 322b-323a

Mustafa Pacha, Alemdar, s. 335b-336b

Osman Pacha, Gazi, s. 350b-351a

Rechid Pacha, Mustafa, s. 379b-380a

Selim III, s. 408

Talat Pacha, s. 426